

Dossier: inclusief stemmen!

Toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden tot aan het [stemhokje](#).

Stemrecht is niet hetzelfde als stemplicht.

Inclusief stemmen gaat over het recht om autonoom je burgerlijke functie te mogen vervullen om je stem uit te brengen.

Dikwijls wensen we te weten wat de politici en de politieke partijen zullen doen om zich in te zetten voor de inclusie van mensen met een beperking en hoe ze concreet hun budgetten en acties zullen aanwenden om de verdragen die België ratificeerde en de wetgeving die ze uitwerkte na te komen en in de praktijk zal uitwerken. **Maar hoe zit het eigenlijk met de toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden op de dag van de verkiezingen zelf?**

Symfoon zocht het uit en keek ook wat andere landen doen op gebied van toegankelijke verkiezingen voor blinden en slechtzienden.

Eerste versie: mei 2024

Tweede versie: juni 2024

Finale versie: 15 juli 2024

Symfoon - Vlaams blinden- en slechtziendenplatform vzw
Rerum-Novarumplein 25
9000 Gent
Tel: + 32 487 51 88 64
info@symfoon.be
www.symfoon.be

Inhoud en eindredactie: Francis Bossaert, Hanne Craye, Leticia Larangé en Brenda Vanvoorden
Bestuursorgaan: Geert Van Brempt, Dirk Opsteyn en Manuel Delaere

Inhoud

Symfoon	2
Doelstellingen	2
Samenvatting	3
Inleiding	4
De ontvoogding: Wat voorziet de Belgische en internationale wetgeving?	5
Recente verkiezingen	7
Hoe ver staan we?	8
Enkele adviezen	9
Wat kunnen we leren van andere landen?	10
Hoe kan het in de toekomst?	11
Wat zal Symfoon doen?	12
Bronnen:	13

Symfoon

Symfoon, het Vlaamse **blinden- en slechtziendenplatform**, bouwt aan **inclusie** vanuit de kracht van blinde en slechtziende personen. Dat wil zeggen dat wij niet alleen voor hen werken, maar ook mét hen. Het bestuur en de helft van het team bestaan uit blinde of slechtziende personen. Samen streven we ernaar dat allerlei soorten vrijetijdsbesteding, van musea tot concerten en theater, vrij toegankelijk worden voor blinde en slechtziende mensen.

Symfoon gelooft in de kracht en de grote meerwaarde van samenwerking met vrijwilligers. Wij zijn een inclusieve organisatie en werken voor en met vrijwilligers, waardoor iedereen binnen zijn mogelijkheden protagonist kan zijn in de eigen belangenverdediging.

Doelstellingen

KANSEN CREËREN voor blinde en slechtziende mensen, zodat zij als volwaardige burgers kunnen deelnemen aan de samenleving en voornamelijk aan cultuur- en vrijetijdsbeleving.

INFORMEREN van de samenleving over de uitdagingen waar blinde en slechtziende mensen mee te maken krijgen. Binnen de samenleving richten we ons voornamelijk tot organisaties die het culturele veld vormgeven en bepalen.

SENSIBILISEREN van de samenleving door te tonen hoe het is om blind of slechtziend te zijn. Veel samenlevingsproblemen kan je namelijk voorkomen door elkaar te leren kennen, te begrijpen en elkaars anders-zijn aan te voelen.

SAMENWERKEN met zowel overheidsinstanties als het middenveld: welzijn, socio-cultureel, kunstorganisaties, organisaties voor blinde en slechtziende mensen, enzovoort. Zo creëren we een groter draagvlak voor onze missie.

Samenvatting

Stemrecht mag niet gelijkgesteld worden met stemplicht. Inclusief stemmen gaat over het recht om autonoom je burgerlijke functie te mogen vervullen om je stem uit te brengen. In dit document, waarin we informatie bundelen over het stemrecht, maar ook over hoe dit in de praktijk gedaan wordt of net niet, kiezen we er bewust voor om niet in te gaan op de inhoud van de politieke programma's. Het is niet onze bedoeling te onderzoeken welke partij zich nu precies inzet voor inclusie en welke net niet.

Het uiteindelijke doel van dit dossier is om de **toegankelijkheid van het stemproces te verbeteren**, specifiek voor de blinde en slechtziende gemeenschap. De gemeenschap speelt hierin ook zelf een sleutelrol: via bevestigingen geven ze ons te kennen hoe zij hun bezoek aan het stemlokaal ervoeren. Met die ervaringen uit de eerste hand kunnen wij adviezen formuleren en bezorgen aan de lokale besturen.

De *state of the art* in België is momenteel, **niettegenstaande de verschillende verdragen en wetgevingen**, niet om over naar huis te schrijven. In Wallonië wordt nog overal op papier gestemd, in Brussel en de Duitstalige gemeenschap wordt volledig elektronisch gestemd, maar die computers zijn niet uitgerust met toegankelijkheidsfeatures. In Vlaanderen is het verdeeld: van de 300 gemeentes stemmen er 141 nog op papier en 159 digitaal, een kleine meerderheid dus. Momenteel kan een blinde of slechtziende dus **onmogelijk gaan stemmen zonder begeleider**.

Een bijkomend probleem is dat de praktische organisatie van verkiezingen een **lokale aangelegenheid** is. Elke gemeente kan dus helemaal zelf kiezen hoeveel belang ze hechten aan dit thema en zo wordt het moeilijk om zicht te krijgen op welke gemeente welke inspanningen levert.

In Vlaanderen deed de overheid wel een poging om de verkiezingen toegankelijk te maken voor blinde en slechtziende personen. Tijdens de verkiezingen in 2019 werd er zowel in Aalst als in Mechelen, bij wijze van **test**, één stemhokje uitgerust met een aangepaste stemcomputer met spraak en reliëfknoppen. Na afloop is er geen gevolg meer gegeven aan deze testperiode en wordt dit ook niet voorzien tijdens de verkiezingen van 9 juni.

Onze **buurlanden** doen het nochtans beter. In Nederland en Duitsland zijn er mogelijkheden om elektronisch te stemmen via computers die uitgerust zijn met spraaktechnologie. Ze zijn bovendien pioniers in het stemmen via een stemmalle, een soort sjabloon dat je op je stemformulier legt met alle info in braille en met gaatjes waardoor je het bolletje juist kan kleuren. België hoeft het dus niet ver te zoeken om zich te laten inspireren.

Er zijn ook een heleboel **makkelijke tips** die de stemervaring beter maken voor blinden en slechtzienden. Denk maar aan een oproepingsbrief in braille of digitaal, gidslijnen die het parcours aanduiden van de ingang van het stemlokaal, over de balie, tot aan het stemhokje. Andere voorbeelden zijn een stemcomputer uitrusten met reliëfknoppen en spraaksoftware, een vergrootglas in het stemhokje leggen, de stemcommissie inlichten over de toegankelijkheidsmaatregelen en onthaaltips, enzovoort.

Met dit dossier en de resultaten van de bevestigingen bij de doelgroep willen we bijdragen om de stemtoegankelijkheid aanzienlijk te verbeteren voor de volgende verkiezingen in 2029.

Inleiding

Het VN-verdrag voor de rechten van personen met een handicap, geratificeerd door België, streeft naar een inclusieve samenleving waarin mensen met een beperking volwaardige burgers zijn die de regie over hun leven zelf in handen hebben. En wat betekent dit als blinde of slechtziende?

Tot het jaar 2000 werd er in België met **potlood en papier** gestemd en werd helemaal geen rekening gehouden met mensen met een (visuele) beperking. Stemhokjes aanpassen, een lokale verantwoordelijkheid van iedere gemeente, was ondenkbaar. Als blinden of slechtzienden wilden gaan stemmen, hadden ze altijd een **assistent** nodig om hun stem uit te brengen. De *goodwill* en het vertrouwen in anderen waren dus essentieel. En eigenlijk is dit nog niet veel veranderd: nog steeds wordt er in veel gemeentes op papier gestemd.

De maatschappij gaat er nog steeds van uit dat blinde en slechtziende personen beschikken over een **netwerk** waar ze een beroep kunnen en willen op doen en dat ze graag geassisteerd worden in het stemhokje. Autonomie behelst veel meer dan doorgeven op wie je wenst te stemmen. Het proces begint namelijk al bij het zelfstandig kunnen lezen van de **oproepingsbrief**, de **verplaatsing** naar het stemlokaal en tot slot het autonoom kunnen uitbrengen van een stem.

Sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 kan er in een paar gemeenten in Vlaanderen **elektronisch** gestemd worden. Toen werd er jammer genoeg **geen rekening gehouden** met kleine en redelijke aanpassingen, zoals **spraaktechnologie**. Aan bankautomaten werd die aanpassing bijvoorbeeld wel al ingevoerd. Het niet autonoom kunnen stemmen bleef de norm.

Stemrecht is niet hetzelfde als stemplicht. Inclusief stemmen gaat over het recht om autonoom je burgerlijke functie te hebben om je stem uit te brengen. **Dit recht begint met het toegankelijk maken van de oproepingsbrief, zich autonoom naar de stemlokalen kunnen verplaatsen en de nodige aanpassingen doen aan het stemhokje.** Dit document gaat **niet** over de toegankelijkheid van de partijprogramma's of over wat de huidige en toekomstige beleidsmensen doen of voorstellen te doen in verband met toegankelijkheid.

Het organiseren van de stemlokalen hangt af van de **lokale besturen**. Vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken en staatsorganisaties zoals Inter en het agentschap Toegankelijk Vlaanderen van de Vlaamse Overheid, worden enkel **aanbevelingen** gedaan, vaak op een virtuele manier en via handleidingen. Daarom is het moeilijk te achterhalen wat er effectief gedaan wordt om de toegankelijkheid te garanderen.

In het algemeen ondervonden we een grote **moeilijkheid** om **concrete informatie** te vinden over de middelen die ingezet worden voor de verkiezingen, zoals bijvoorbeeld over het elektronisch stemmen, de mogelijkheid om de stembrieven in braille om te zetten, enzovoort.

Wat ook opvalt, is dat **toegankelijkheid dikwijls geïnterpreteerd wordt als mobiele toegankelijkheid**, zoals voor rolstoelgebruikers, maar er is heel weinig aandacht voor blinden en slechtzienden. Toch zouden kleine aanpassingen al heel wat kunnen helpen voor deze doelgroep, voornamelijk omdat veel stemlokalen zich in publieke gebouwen bevinden die eigenlijk al toegankelijk zouden moeten zijn.

De ontvoogding: Wat voorziet de Belgische en internationale wetgeving?

België ratificeerde op 2 juli 2009 het **Verdrag van de Verenigde Naties** voor de rechten van personen met een handicap en dat werd van kracht op 1 augustus van datzelfde jaar. De wet voorziet dat de **overheid** de nodige **maatregelen moet nemen** zodat elk persoon in staat is zijn stemrecht te vervullen en zo ten volle zijn politieke rechten kan uitoefenen. Het volgende uittreksel uit artikel 29 van dat verdrag toont aan dat de staten verplicht zijn het stemrecht toegankelijk te maken voor personen met een handicap:

“De Staten die Partij zijn garanderen personen met een handicap **politieke rechten** en de mogelijkheid deze **op voet van gelijkheid met anderen** uit te oefenen, en verplichten zich:

- a. te waarborgen dat personen met een handicap daadwerkelijk en ten volle kunnen **participeren** in het politieke en openbare leven, hetzij rechtstreeks, hetzij via vrij gekozen vertegenwoordigers, met inbegrip van het recht, en de gelegenheid, voor personen met een handicap **hun stem uit te brengen en gekozen te worden**, onder andere door:
  - i. te waarborgen dat de **stemprocedures, -faciliteiten en voorzieningen** adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn;
  - ii. het recht van personen met een handicap te beschermen om **in het geheim hun stem uit te brengen** bij verkiezingen en publieksreferenda zonder intimidatie en om zich verkiesbaar te stellen, op alle niveaus van de overheid een functie te bekleden en alle openbare taken uit te oefenen, waarbij het gebruik van **ondersteunende en nieuwe technologieën**, indien van toepassing, wordt vergemakkelijkt;
  - iii. de vrije wilsuiting van personen met een handicap als kiezers te waarborgen en daartoe, waar nodig, op hun verzoek **ondersteuning toe te staan** bij het uitbrengen van hun stem **door een persoon van hun eigen keuze; (...).**”

In 2018 publiceerde de **Nationale Hoge Raad voor Personen met een Handicap** (NHRPH) een positienota over deelname aan het politieke leven. Hieronder neemt Symfoon hun inleiding over:

“**Participatie** in het politieke en/of openbare leven op gemeentelijk, gewestelijk of landelijk niveau is een **grondrecht** voor iedere burger. De uitoefening ervan is verankerd in een reeks internationale en nationale teksten. De Nationale Hoge Raad voor Personen met een Handicap (NHRPH) geeft in zijn positienota een niet-uitputtende lijst van aandachtspunten en maatregelen met het oog op een **volledige gelijkwaardigheid van alle burgers** wat de uitoefening van hun politieke rechten betreft.

Stemmen, zich verkiesbaar stellen, of bijzitter zijn in een stembureau zijn activiteiten die personen met een handicap in staat stellen deze **politieke rechten** daadwerkelijk uit te oefenen. Het geeft hun bovendien het gevoel **actief te participeren in de samenleving** en, zelfs indirect, een invloed uit te oefenen op beslissingen die hen kunnen aanbelangen.

In de praktijk blijven evenwel **belemmeringen** bestaan voor de daadwerkelijke uitoefening van deze rechten. Die belemmeringen houden verband met de **veelheid aan overheidsniveaus** (gemeenteraads-, provinciale, regionale, gemeenschaps-, federale of Europese verkiezingen) en met het **gebrek aan harmonisatie** van de teksten, procedures en instrumenten op dat vlak.”

Ook stelt de NHRPH dat iedere burger de **nodige informatie** moet kunnen krijgen om zijn stemrecht correct te kunnen uitoefenen: “In het bijzonder bij verkiezingsaangelegenheden, waar communicatie een belangrijke rol speelt, is elke handicap ‘uniek’ en moet telkens een **andere communicatievorm** gebruikt worden. Welk communicatiemiddel dat ook is, alle informatie over de verkiezingsprocedure moet voor alle burgers op voet van gelijkheid toegankelijk zijn.”

Bovendien staat in artikel 22ter van de **Belgische Grondwet** dat “iedere persoon met een handicap recht heeft op volledige inclusie in de samenleving, met inbegrip van het recht op redelijke aanpassingen.” De federale **Antidiscriminatiewet** van 10 mei 2007 vermeldt ook dat de toegang tot en de deelname aan politieke activiteiten gegarandeerd moeten worden. Als dit door allerlei redenen niet mogelijk is, kan dit worden beschouwd als discriminatie. Er moeten aanpassingen gedaan worden om de hindernissen of **drempels in het stemproces weg te werken**.

Het **Koninklijk Besluit** van 30 oktober 2022 bepaalt de normen die toelaten dat iedereen zelfstandig zijn stem kan uitbrengen, onder andere over de stembus, de stembiljetten en het stemhokje.

De overheidsinstantie Inter, het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid, zou daarover samen met de Vlaamse Overheid een **Ministerieel Besluit** aan het uitwerken zijn, gebaseerd op de normen in het Koninklijk Besluit, maar het is nog **niet duidelijk wat het betekent voor blinden en slechtzienden**. We hadden geen inzage in het ontwerp. We vernamen enkel dat sommige aanbevelingen, die al wettelijk bepaald zijn, zullen opgenomen worden. Zo zou een persoon met een beperking een eigen begeleider aanduiden als hij of zij niet zelfstandig een stem kan uitbrengen, mag een assistentiehond mee in het stembureau, moet er minstens één toegankelijk stemhokje per stembureau zijn en moet elk bureau ook over een vergrootglas beschikken.

Als iedere lokale overheid dit effectief invoert is het een verbetering, maar het **blijft te weinig** om het stemrecht effectief autonoom te kunnen uitoefenen als blinde of slechtziende. De overheden en de wetgever moeten ervoor zorgen dat iedereen, met of zonder beperking, **volledig onafhankelijk** zijn stem kan uitbrengen.

Tot slot is het ook belangrijk te vermelden dat België en dus ook Vlaanderen **vanaf 2025** verplicht zal zijn zich te houden aan de richtlijnen van de **European Accessibility Act** (EAA). Het doel van dit verdrag is dat mensen met een beperking op dezelfde manier kunnen leven als anderen en daar hoort het stemrecht ook bij.

Voor een vollediger benadering van het toegankelijk stemmen, niet enkel door blinden en slechtzienden, verwijzen we graag naar de positienota ‘Deelname aan het politieke leven (verkiezingen)’ van de Nationale Hoge Raad Personen met een Handicap (NHRPH) van 19/02/2018¹.

---

¹ Lees de positienota [hier](#).

Recente verkiezingen

In **Vlaanderen** deed de overheid een **poging** om de verkiezingen toegankelijk te maken voor blinde en slechtziende personen. Tijdens de verkiezingen in 2019 werd er zowel in Aalst als in Mechelen, bij wijze van **test**, één stemhokje uitgerust met een **aangepaste stemcomputer** met spraak en reliëfknoppen.

Na afloop moest het stembiljet wel op de correcte manier geplooid en gescand worden. Dit was echter onmogelijk voor blinde en slechtziende personen, aangezien ze niet kunnen zien hoe ze het stembiljet kunnen plooiën en correct kunnen inscannen, zonder er zeker van te zijn dat niemand anders hun stembiljet kan lezen. Na afloop is er **geen gevolg meer gegeven aan deze testperiode** en wordt dit ook niet voorzien tijdens de verkiezingen van 9 juni.

Ook in **Wallonië** werd er een poging gedaan om het stemmen toegankelijker te maken voor blinde en slechtziende personen. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 werd er een **proefproject** voorgesteld om het mogelijk te maken **in braille** te stemmen. Het proefproject zou plaatsvinden in 16 gemeenten en daarna zou dit worden geëvalueerd en uitgebreid. Ook een plan voor het toegankelijk digitaal stemmen lag op tafel, maar ook hier liep het spaak. Het proefproject voor het stemmen in braille werd **nooit uitgevoerd** en van het digitaal stemmen was al helemaal geen sprake meer.

In **Brussel** zijn er tot nu toe **geen inspanningen** geleverd om het stemmen toegankelijk te maken voor blinde en slechtziende personen. Er werd voor de verkiezingen van 2019 een **brochure** uitgebracht over hoe het stemhokje toegankelijk kan worden gemaakt. De kritiek op de brochure was dat men zich **vooral** richtte op **personen met een mobiliteitsbeperking** en dat er geen rekening werd gehouden met het autonoom stemmen voor blinde en slechtziende personen.

Volgens **UNIA**, de onafhankelijke openbare instelling die discriminatie bestrijdt en gelijkheid bevordert, verzaakten één op de zes Belgen, meer dan 1,3 miljoen inwoners, te stemmen of stemden ze blanco tijdens de voorgaande verkiezingen in 2019. **17 procent van de Belgen nam dus niet deel aan de stemming**. Dit is, nog volgens UNIA, niet altijd een eigen vrije keuze. Veel personen met een beperking voelen zich door diverse factoren geremd om zich naar het stembureau te begeven. Slechte bereikbaarheid, het niet kunnen gebruiken van de stemcomputers, of het verplicht geassisteerd worden door al dan niet een persoon naar keuze, zijn hier slechts enkele voorbeelden van.

Nog volgens UNIA worden mensen met een beperking geconfronteerd met **veel obstakels** en worden ze **vervreemd van het stemrecht**, voornamelijk door de veronderstelling dat “ze niet in staat zijn om te stemmen”. Dit is in het bijzonder het geval voor mensen met een verstandelijke beperking of geestelijke gezondheidsproblemen.

De voornaamste obstakels, volgens UNIA, zijn:

- **Toegang tot informatie** – Partijprogramma’s en politieke debatten zijn nog steeds beperkt toegankelijk. Ze worden zelden vertaald in gebarentaal en/of in eenvoudige taal.
- **Moeilijkheden om zich naar de stembus te verplaatsen** – Bij gebrek aan toegankelijk openbaar vervoer kunnen personen met een handicap moeilijkheden ondervinden om tot bij de stembureaus te raken. Mensen die in een voorziening wonen, zijn op hun beurt afhankelijk van de beschikbaarheid van professionals om hen te begeleiden op verkiezingszondagen. Daarom wordt vaak gebruik gemaakt van algemene medische attesten die vrijstelling geven van de stemplicht.

- **De stembureaus** – De ontoegankelijkheid van stembureaus en stemmateriaal (in het bijzonder stembiljetten) verhinderen nog steeds dat personen met een handicap zelfstandig en vertrouwelijk kunnen stemmen. Bovendien zijn de mensen die de stembureaus voorzitten soms slecht geïnformeerd over het recht van mensen met een handicap om naar het stemhokje begeleid te worden door een persoon van hun keuze.
- **Stemprocedures** – Op de dag van de verkiezingen naar een druk stembureau gaan, kan voor sommige personen met een handicap ingewikkeld of zelfs onmogelijk zijn. De stemprocedures zouden kunnen worden aangepast om het stemmen gemakkelijker te maken, in het bijzonder het stemmen per brief of op specifieke tijdstippen.

Hoe ver staan we?

Wat wordt er voorzien op de verkiezingen van **9 juni 2024**?

Wat het gebruik van stemcomputers betreft, is er een groot **verschil** tussen de verschillende gewesten. In **Wallonië** wordt nog overal op papier gestemd, terwijl **Brussel** en de **Duitstalige gemeentes** volledig elektronisch stemmen. In **Vlaanderen** is het verdeeld: van de 300 gemeentes stemmen er 141 nog op papier en 159 digitaal, een kleine meerderheid dus. Deze informatie verkregen we door een e-mailuitwisseling met het kabinet van Annelies Verlinden, minister voor Binnenlandse Zaken en verantwoordelijk voor het goede verloop van de verkiezingen.

Op de vraag wat er wordt gedaan voor de toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden, verwijst het kabinet door naar de lokale besturen, aangezien de **praktische organisatie van verkiezingen** een **lokale aangelegenheid** is. Wel worden er **vanuit het kabinet aanbevelingen** bezorgd aan de gemeentes, maar na raadpleging blijken die aanbevelingen heel generiek te zijn en wordt er amper melding gemaakt van blinde en slechtziende stemmers. Dit doet ons vermoeden dat het geen prioriteit is voor de inrichtende machten.

Vast staat dat het tijdens de verkiezingen nog altijd niet evident was voor deze doelgroep om hun stemrecht autonoom te doen gelden. Er waren **nauwelijks hulpmiddelen** voorzien. Zowel de **stembrieven** als de **stemcomputers** waren **niet toegankelijk** voor blinde en slechtziende personen en waar er op papier werd gestemd, werden er geen lijsten in braille gegeven en waren er geen hulpmiddelen om het bolletje dat je wenst zonder hulp in te kleuren.

We vernamen via een e-mail dat er **na de verkiezingen van 2024** een nieuwe aanbesteding komt voor **stemcomputers**. Dan zou een groot deel van de huidige toestellen afgeschreven worden. In de nieuwe aanbesteding zou de **toegankelijkheid** (o.a. zoomfunctie op schermen, contrasten, ...) wel worden opgenomen. Dit zal dan ook een **verplichting** zijn vanuit de **European Accessibility Act (EAA)** en juichen wij ten zeerste toe. Behalve aangepaste stemcomputers zijn er nog tal van mogelijkheden om het stemmen toegankelijker te maken. Die verschillende mogelijkheden bespreken we hieronder, van de oproepingsbrief tot de verplaatsing op verkiezingsdag.

Enkele adviezen

Oproepingsbrief

In België worden de oproepingsbrieven per post verstuurd. Je hangt als blinde of slechtziende persoon meestal af van derden om samen dit document te lezen. Bepaalde **hulpmiddelen** zoals een voorleestoestel of bepaalde apps die getypte tekst kunnen uitlezen kunnen soelaas bieden, maar voor wie deze vaardigheden niet onder de knie heeft, is dit geen sluitende oplossing. De oproepingsbrief zou **digitaal** kunnen zijn, maar ook dit is een **en-en-verhaal**, want nog heel wat mensen kunnen niet altijd overweg met de moderne technologie.

Volmachtenformulier

Mensen gaan er vaak van uit dat blinde en slechtziende personen, net zoals ouderen, zich niet willen verplaatsen om autonoom hun stem uit te brengen op de dag van de verkiezingen. Hiervoor wordt al snel een volmachtenformulier ingevuld en ondertekend, waardoor men eigenlijk het stemrecht niet kan vervullen.

Bovendien is het formulier, net zoals de oproepings- en stembrief, helemaal niet toegankelijk voor blinde en slechtziende personen. Het is **enkel in ziend schrift beschikbaar** en kan dus door blinde en slechtziende personen niet zelf gelezen en ingevuld worden. Ze zijn ook hier ongewild, zonder enige keuze, **afhankelijk van iemand anders**. De blinde of slechtziende persoon moet dus volledig vertrouwen op de eerlijkheid van wie het formulier voorleest en invult.

Wenselijk zou zijn dat het volmachtenformulier **per post, in braille, en digitaal** beschikbaar is. Op de brailleformulieren kan er op de plaats van de handtekening een voelbaar symbooltje gedrukt worden, zodat blinde en slechtziende personen weten waar ze moeten tekenen. Zo kan iedereen, ook zij die digitaal minder onderlegd zijn en bewust hun stemrecht door anderen willen doen gelden, volledig autonoom gebruik maken van dit formulier.

Stemmalle

Een alternatief zou zijn dat er in bepaalde stembureaus waar er nog met **papier en potlood** gestemd wordt, een stemmalle aanwezig is, zoals in Nederland. Een stemmalle maakt het blinden en slechtzienden mogelijk om zelfstandig op papier hun stem uit te brengen. Dit aan de hand van een **sjabloon met gaatjes**, dat op het stembiljet kan worden gelegd. Op dat sjabloon staan links **in braille** de namen van de kandidaten en rechts zijn er gaatjes om het bolletje te kleuren. Dit proefproject werd in 2018 voorgesteld en zou in 16 Waalse gemeentes worden toegepast. Helaas werd dit project niet verder ontwikkeld en niet uitgevoerd.

Toegankelijke verplaatsingen naar de stemlokalen en het stemhokje

Als blinde of slechtziende is zelfstandig een stem uitbrengen veel meer dan een toegankelijke stemcomputer en/of het voorzien van een stemmalle. Het is ook fundamenteel om je **autonoom naar het stemlokaal en het stemhokje te kunnen begeven**. Daarom is het belangrijk dat het stembureau of minstens één stembureau per gemeente zich op een plaats bevindt die **goed bereikbaar** is, bijvoorbeeld vlak bij een bus-, metro- tram- of treinhalte. Indien dit niet mogelijk is, dan wordt er idealiter **vervoer** voorzien van en tot de dichtstbijzijnde halte.

Ook het **stemlokaal** zelf moet **vlot bereikbaar** zijn en hiervoor hoeven geen dure ingrepen te gebeuren.

Een **medewerker** die de blinde of slechtziende persoon naar het stemlokaal begeleidt, is al heel wat. Het is echter nog wenselijker om mobiele, plastic **geleidelijnen te leggen** tot aan de ingang van het stemlokaal, tussen de ingang en de balie en van de balie naar het aangepaste stemlokaal. Het begin en het einde van trappen of hellingen kunnen aangeduid worden door **noppentegels**.

Personeel, voorzitter en bijzitters

Mensen die nooit contact hadden met blinden en slechtzienden, **weten vaak niet goed hoe ze zich moeten gedragen** en kennen niet altijd de wetgeving rond het stemproces, meer bepaald voor deze doelgroep. Soms hebben ze de **neiging** om vanuit de beste bedoelingen **te betuttelen**, de begeleider aan te spreken in plaats van de persoon zelf of verkeerd te begeleiden. Met enkele simpele **onthaaltips** kan die interactie voor iedereen veel aangenamer worden. De leden van de stemcommissie worden dus best op de hoogte gebracht van welke toegankelijkheidsmaatregelen er gelden in hun lokaal en krijgen een **korte fiche met onthaaltips**, zodat de blinde of slechtziende stemmer zich meteen op zijn gemak voelt.

Wat kunnen we leren van andere landen?

Er zijn verschillende landen die al wat inspanningen hebben geleverd om autonoom stemmen mogelijk te maken.

In **Nederland** wordt er gebruik gemaakt van inclusieve stembureaus. In deze bureaus zijn alle faciliteiten aanwezig zodat je toegankelijk kunt stemmen. Zo zijn er voor slechtziende personen uitvergroete lijsten en een loep aanwezig en is er een stembox die de lijsten kan voorlezen. De stembiljetten zijn uitgerust met braille. Aan de rechterkant zijn er naast iedere partij gaatjes gedrukt waarin je dan probleemloos het bolletje kan inkleuren.

Ook in **Portugal** was er in 2019 voor de eerste keer de mogelijkheid om te stemmen met braille-stembiljetten. Er was eveneens een proefproject om het elektronisch stemmen uit te testen met een tactiel apparaat en een koptelefoon. Helaas werden de systemen niet verder uitgewerkt bij de volgende verkiezingen in 2021.

Ook in **Spanje** zetten ze het meest in op het stemmen in braille. Je kan er telefonisch een aanvraag doen voor een toegankelijke stem-kit die je op de dag zelf krijgt in het stembureau. In de kit zitten een aantal documenten in braille. Deze tool is slechts voor een beperkte groep, want wie geen braille kan lezen moet nog steeds met een assistent de stem gaan uitbrengen.

Ook in **Groot-Brittannië** worden er inspanningen geleverd om het stemmen toegankelijker te maken voor blinde en slechtziende personen. Zo is er een vergelijkbaar systeem met een stemmalle zoals in Nederland. Ook hier worden de lijsten in het groot afgeprint voor slechtziende personen. Hier is er geen sprake van elektronisch stemmen.

In **Duitsland** wordt er sinds 2002 gebruik gemaakt van het systeem van de stemmalle. De info over hoe de malle precies werkt is beschikbaar in braille, audio en Daisy-formaat. Ook zijn de hoekjes van het stembiljet afgeknipt zodat de blinde of slechtziende persoon kan voelen waar de bovenkant is. Je hebt ook de mogelijkheid om per post je stem uit te brengen, zonder dat je moet uitleggen waarom je dat graag wil. Tot slot zijn er ook plannen om het aantal toegankelijke stembureaus nog verder uit te breiden. En stel dat je stembureau toch niet toegankelijk is, dan krijg je een stemkaart waarmee je naar een ander, toegankelijk lokaal mag gaan.

Hoe kan het in de toekomst?

Waar moet het beter? Waar moeten we naartoe? Om deze vragen te beantwoorden nemen we enkele fragmenten over uit het verkiezingsmemorandum 2024 van Vzw Onafhankelijk Leven.

“Het **VN-verdrag** inzake de rechten van mensen met een handicap benadert handicap vanuit een **mensenrechtenperspectief**. Het verdrag streeft naar een inclusieve samenleving waarin mensen met een handicap volwaardige burgers zijn die, net zoals iedereen, eigen keuzes kunnen en mogen maken. Het is de **samenleving die zich moet aanpassen** aan mensen met een handicap, niet andersom.

In **België** blijven zowel het beleid als de samenleving handicap echter vooral bekijken door een **medische bril**. De medische ondersteuning en de verzorging van mensen met een handicap zijn in ons land doorgaans van hoge kwaliteit, maar zij hebben niet alleen zorg nodig. Ze willen deelnemen aan het maatschappelijke leven. **Zichtbare en onzichtbare drempels** in de samenleving maken dit onmogelijk. Deelnemen aan de samenleving is vaak niet aan de orde omdat de nodige ondersteuning en bijhorende **budgetten ontbreken**. Het is hoog tijd dat de overheid voluit kiest voor een rechtenbenadering en een inclusieve samenleving waarmaakt.

In maart 2021 publiceerde de Europese Commissie een nieuwe tienjarige **Europese strategie** voor de rechten van mensen met een handicap. De Europese richtlijnen moeten worden opgenomen in nationale plannen. Het is goed dat de interfederale strategie alvast een koppeling legt naar de maatregelen uit de Europese strategie. Nu moet er werk gemaakt worden van de **implementatie op alle beleidsniveaus**. Europese subsidies moeten altijd ingezet worden met het oog op de realisatie van het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap.”

Er is nog veel werk tot we autonoom, zonder helpende en meeziende ogen onze stemplicht kunnen vervullen. Stemmen is een recht voor iedereen. De theorie is duidelijk, maar in de praktijk kan niet iedereen autonoom stemmen. Symfoon wil toegankelijk stemmen voor blinden en slechtzienden een evidentie maken, in om het even welke verkiezing. Iedere blinde of slechtziende persoon moet kunnen gebruik maken van **aangepaste tools**.

Het moet bovendien een **en-en-verhaal** zijn. We willen inclusie voor iedereen en willen bijvoorbeeld niet de papieren oproepingsbrief doen verdwijnen, waardoor voornamelijk oudere mensen plots een minder toegankelijk stemrecht hebben. Het is niet omdat digitaliseren het gemakkelijker maakt voor de ene, dat dit ook zo is voor de andere. Daarom moet er een mogelijkheid bestaan om bijvoorbeeld de oproepingsbrief zowel digitaal, als op papier, als in braille te ontvangen.

Aangezien er enkel in Vlaanderen en Brussel elektronisch wordt gestemd, zou de **technologie** op deze computers **toegankelijk** moeten worden gemaakt voor blinde en slechtziende personen. Als slechtziende zou je het **scherm** moeten kunnen **uitvergroten**, maar ook het **lettertype** moet leesbaar zijn. Voor blinde gebruikers zou er op elke computer **voorleessoftware** moeten staan. De stem leest dan alle lijsten voor, maar begeleidt je ook bij het kleuren van het juiste bolletje.

We hopen dat dit geen verre toekomstmuziek is en dat we tijdens de volgende verkiezingen allemaal naar het stembureau kunnen gaan en volledig zelfstandig onze stem kunnen uitbrengen zonder dat er enige vorm van assistentie nodig is.

Wat zal Symfoon doen?

Om bij te dragen tot het toegankelijk stemrecht zal Symfoon:

- de blinde en slechtziende gemeenschap, als protagonist in haar eigen belangenverdediging, bevragen over het stemproces;
- aanbevelingen en advies verlenen aan de verschillende overheidsniveaus over hoe het stemproces toegankelijker kan gemaakt worden voor blinden en slechtzienden.

Een **eerste bevraging** ging over de fase voorafgaand aan het uitvoeren van het stemrecht; de oproepingsbrief en over de intentie om al dan niet te stemmen. Een **tweede bevraging** ging over de toegankelijkheid van het stemmen op de verkiezingsdag. Een **derde bevraging** vindt plaats in de periode van de gemeenteraadsverkiezingen (oktober 2024).

De **bevindingen uit de bevragingen** werden **doorgestuurd naar de lokale en federale overheden**, samen met **adviezen** van hoe het beter kan. Symfoon bundelde namelijk de adviezen in een toegankelijkheidsbrochure, genaamd **Eye Key**. Daarbij horen een kort **animatiefilmpje** en een **inleefpodcast**, waarin we mee gingen stemmen met de blinde Emma. Dat materiaal is [hier](#) beschikbaar.

Bronnen:

7 sur 7. 29/9/2016. [Le vote en braille bientôt en Wallonie?](#)

Bartiméus. 13/2/2023. [Hoe toegankelijk zijn de verkiezingen?](#)

BN De Stem. 22/11/2023. [Blunder bij stembureau voor blinden: hokjes pontificaal op geleidelijng geplaatst.](#)

Brussel Plaatselijke Besturen. 2018. *Brussel 2018: Toegankelijkheid van de verkiezingen voor personen met een handicap.*

De Standaard. 26/9/2018. [Mechelse blinden en slechtzienden kunnen stemmen zonder hulp.](#)

CAWAB (Collectif Accessibilité Wallonie-Bruxelles). 2017. *Rapport d'Activités 2017* (p.9-11).

CAWAB (Collectif Accessibilité Wallonie-Bruxelles). 2018. *Rapport sur l'accessibilité des élections communales 2018 en région de Bruxelles-Capitale.*

College voor de Rechten van de Mens. 2023. [Toegankelijke verkiezingen.](#)

Comunidad de Madrid. 2023. [Solicitud de voto adaptado para personas con discapacidad visual.](#)

El Español. 4/6/2016. [Así votan los ciegos en España.](#)

Gemeente.nu. 6/3/2023. [Zelfstandige stemlocaties voor slechtzienden in 95 gemeenten.](#)

Inter. 2/2024. *Klantvriendelijk onthaal van personen met een handicap en ouderen op de verkiezingsdag. Aanbevelingen en tips voor leden van het stembureau.*

Intérieur Binnenlandse Zaken – Gelijktijdige verkiezingen van 9 juni 2024. [Elektronisch stemmen.](#)

Jornal Público. 12/09/2021. [ACAPO apresenta queixa por “discriminação” no acesso ao portal electrónico do recenseamento eleitoral.](#)

Jornal Sábado. 17/5/2019. [Pessoas cegas já vão poder votar sozinhas nas próximas eleições.](#)

Knack. 24/9/2018. [Slechtzienden kunnen zelfstandig stemmen in Aalst en Mechelen.](#)

Legal Cheek Journal. 4/9/2023. [How election legislation has failed the UK's visually-impaired voters.](#)

Macular Society. 3/4/2024. [Changes to voting affecting blind and partially sighted people.](#)

Ministerio Del Interior España – Info Electoral. 2007. [El voto accesible : Procedimiento de votación accesible para personas ciegas o con discapacidad visual.](#)

Nederlandse Rijksoverheid. 13/11/2023. [Extra aandacht voor toegankelijke verkiezingen.](#)

Nederlandse Rijksoverheid. [Wat is er bij verkiezingen geregeld voor kiezers met een beperking?](#)

Nationale Hoge Raad voor Personen met een Handicap. 19/2/2018. *Positienota: Deelname aan het politieke leven (verkiezingen).*

Onafhankelijk Leven. 2024. *Verkiezingsmemorandum. Bouwstenen voor een inclusieve samenleving.*

Dossier Symfoon: Inclusief stemmen!

Oogvereniging. [Toegankelijk stemmen voor mensen met een beperking.](#)

Orkney Islands Council. 2022. [Information for blind and partially sighted voters.](#)

República Portuguesa. 17/5/2019. [Pessoas cegas vão poder votar em braile pela primeira vez nas Europeias.](#)

Stembox. [Website.](#)

The Electoral Commission. 2/12/2020. [Accessibility on polling day: 2021 local elections.](#)

The Electoral Commission. [You can check where your polling place is and find a list of candidates by entering your postcode.](#)

The Federal Returning Officer. [Bundestag Election 2021: Accessibility of voting.](#)

Thomas Pocklington Trust. 8/7/2022. [Making Voter ID Accessible.](#)

Thomas Pocklington Trust. [Need to know: the four pillars of accessible voting.](#)

Tjarda Struik. [Burgemeester – Blindfluencer – Voorvechter van inclusie.](#)

UNIA. 30/11/2017. [Stemmen met een handicap: vragen en antwoorden.](#)

UNIA. 1/4/2021. [Het recht op inclusie van personen met een handicap is nu opgenomen in de Grondwet.](#)

Verenigde Naties. 13/12/2006. *Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Artikel 29: 'Participatie in het politieke en openbare leven.'*

Visio. 7/11/2023. [Op weg naar een meer inclusieve stemervaring bij komende verkiezingen op 22 november 2023.](#)

VVD. Profielen. [Tweede Kamerlid Daan de Kort.](#)

WIRED UK. 18/12/2019. [It's still absurdly difficult for blind people to vote in the election.](#)